Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 14 (9696) | 1975 чылдың январь 17, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеен | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-4»: ДЕҢЗИ ЧОК БАЙДАЛГА ЧАҢЧЫККАН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Л. А. Губареа биле Г. М. Гречко орбитаның «Салют-4» станциязының ужудуушкун программазын ёзугаар январь 15-те ооң аппаратуразын таарыштыр тургузуп, хынаан соонда эртем-техниктиг шинчилелдерже болгаш дуржулгаларже эгелеп киришкеннер.

Экипаж станцияга эзлчеглиг ажыл хүнүнүң үезинде чаз приборлар дузазы-биле тускай ужударының аргаларын ажыттлаан. Ол приборлар орбитага ужудуушкунуң янзы-бүрү байдалдарының үезинде Хүнү, Айны болгаш планеталарны барымдаалап станцияны углап-башкарар арганы бээр. Оон-биле кады черниң хөлегелиг талазынга станция ужуп чоруур үеде ооң ужудар уун чер-биле тулгаштырар приборну база шенеп көрген.

Космонавтылар ужудуушкун дуржулгаларын кылырыяңыс үезинде приборларның ажылынга салдар чедирер факторларның байдалдарын тодараткан.

«Салют-4» станцияда насекомнар, микроорганизмнер, ткань культуразы, нарын тургузуглуг үнүштер-биле генетиктиг, эмбриологтуг, физиологтуг болгаш биолог-техниктиг шинчилелдерни эгелээн.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

«...Донбасс — Барыын Украинаның 750 муң вольт күштүг электри дамчыдылгазының шугумун тудуп тургузар».
(СЭКП-ниң XXIV съездизинин Директиваларындан).

Донбасс—Барыын Украинаның 750 киловольт күштүг электри дамчыдылгазының 1.117 километр дурттуг, тургустунуп турар шугуму Украинаның дөрт энергосистемазын: «Донбассэнергонуң», «Днепроэнергонуң», «Винницаэнергонуң» болгаш «Львовэнергонуң» тудуштурар.

Чаа электродамчыдылга шугумунуң барыын талакы кожулда станциязы ЭДЧ чурттарынче электроэнергия дамчыдып бээр, ынчаарга Донбасс шугуму электроэнергия-биле Закавказье республикаларын болгаш чурттуң төвүн хандырар.

Чаа ЭДШ ам безин 751 километр дурттуг шөйлүп чоруткан. Шугумнуң ажылдап турар участогуну 330 киловольт күштүг электри күжүн түр дамчыдып турар. Донбасс—Винница аразының участогунда ара-безерек эвено боон турар Днепрнин ЭДШ-750 кожулда станциязында төлевилеттингенин ёзугаар электри күжүн хүлээп алыр ажылдар кылыры дооступ турар.

ЧУРУКТА: Днепрнин ЭДШ-750 кожулда станциязында монтаж ажылдары.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯКТАР БОЛГАШ КӨДЭЭ ИШ

Совет көдээ бистиң үевисте кайгамчык сайзыраан. Ээн чыгыы турган черлерде колхозтар болгаш совхозтар тургустунгулаан, хоорайлар болгаш суурлар туттунгулаан, тараа-быдаа болгаш мал-маган көвүдээн. Чүгле көвүдээн эвес, оларның сорту болгаш уксаазы база экижээн. А машина-техниканың чежезин өл дээр! Хой кыргыыр агрегаттан эгелээш күчүлүг тракторларга чедир кандыызы-даа бар.

Көдээ чоннуң амыдырал-чуртталгазы, угаан-медерели болгаш культуразы хөгжүлденин чаа үе-чадазынче херии базымны кылган. Көшкүн араттарның бараанын көөр туржук, сураан дыңнаваан эт-севи болгаш аъш-чеми хүн бүрүнүң хереглелдери апарган. Ам барык-ла өреге бүрүзү солун, сеткүүлдүг, радиолуг азы приемниктиг, чамдыктары хеп чуур машиналыг, газка паштаныр, а Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш Кызыл чоогунуң көдээ чурттакчыларының хөй кезии телевизорлуг. Хуузунда машиналыг азы мотоциклдиг кижилер база көвүдеп турар.

Амгы көдээнин культуразы кажаңгызындан артык. Өглер арыг-силиг, бажын-балгат көвүдээн. Зооветеринарлыг бөлүмнер, партия болгаш комсомол чырыдыышкынының четкилери, экономиктиг школалар чер-черде калбарган. Дээди болгаш орта-мак өөредилге черлеринде, аныяктарның кежээн школаларында бот-өөредилге-биле өөренип турарлар база эвээш эвес.

Көдээнин ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кайгамчык чеднишкинни чедип алган. Маңаа улуг үлүгнү аныяктарның, ылаңгыя комсомолчуларның кииргени чугаажок. Оларның ачызында республиканың тодарадыкчы чылда күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар планныг онаалдалары долдур болгаш ажыр күүсеттинген.

Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге, көдээнин культуразын бедидеринге көскү черни комсомолчу-аныяктар коллективтери эзлен турар. Тодарадыкчы чылда Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөл, Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң Хову-хоорайда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары төрүүр чүс хойга онаштыр 104—100 хураганнарны доруктуруп алган. Комсомолчу-аныяктарның Чөөн-Хемчикте Дөргүн, Бай-Тайгада Ээр-Хавак, Барыын-Хемчикте Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермалары база багай эвес ажылдааннар. Комсомолчу-аныяктарның 36 сүт-бараан фермалары, 18 хойжу коллективтери барык-ла шуптузу эрткен чылдың планныг онаалдаларын чединшкинни күүсеткеннер.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге аныяктар кезээде идепкейлиг киржип келгеннер. Чүгле тодарадыкчы чылда безин 486 кижи комсомолчу путёвкабиле мал ажылынче үнген. Оларның он хуузу—ниити эртемнин ортумак школаларының эрткен чылгы доозукчулары. Олардан Эрзинде Тамара Маажый, Рита Сереэдар, Каа-Хемде Оля Салчак, Мөнгүн-Тайгада Адаш Чечекмаа болгаш өске-даа комсомолчулар улуг кадарчылар болуп, боттарының күш-ажылчы базымын бедик харыысалга-биле эгелээннер. Комсомолчу кыстар чоннуң идегелин болгаш бүзүрелин кызымак күүседип турарлар. Мындыг чижектер республикада хөй. Аныяктарны көдээ ажыл-агыйга киириштирер ажыл Чөөп-Хемчик, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарда элээн чогумчалыг. Ылаңгыя Эрзинин «Коммунизмче орук», Мөнгүн-Тайганың «Малчын», Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозтарда болгаш өске-даа черлерде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларының тодарадыкчы чылда тургустунгулааны черле өөрүнчүг. Оларның бо чылын оон-даа көвүдээри чайлаш чок.

Чер-черде партия болгаш комсомол организациялары, ажыл-агыйлар удуртукчулары аныяктарга хүн бүрү дузалаар талазы-биле боттуг хемчеглерин алыр ужурлуг. Тес-Хемниң, Улуг-Хемниң болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларына тургулааны ышкаш, аныяктарны харыысалгалыг ажылга киирериңден дидинмес чоруктан уштунар, оларны харын деткиир, оларга дуза көргүзер үе келген. «Малчын» колхозтуң баштаар черн эрткен чылын ортумак школаны доосканы үш комсомолчуга бир кодан хой хүлээдип бергеш, оларга хой кадарар аът бербээн. Хойжу аныяктарның амыдырал-чуртталгазынче, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чедир сагыш салбас таварылгалар чамдык ажыл-агыйларда амдаа бар. Балгазынның көдээ профтехучилищезинде аныяк хойжулар өөредир курсче чорутса чогуур кижилерни чедир чорутпаан ийикпе азы каш-да кижи чоруткан колхозтар, совхозтар эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларның малчыннар чурттаар оран-савазы чеднишпес, ынчангаш аныяктар олче баар күзел чок болгулаар. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыры, аныяктарны көдээ ажыл-агый мергежилинге өөредири—хүннүң чугула сорулгазы. Маңаа улуг рольду партия органнарының удуртулгазы-биле комсомол организациялары ойнаар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди партияга, совет улуска Кыйгырыында «Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеднер!.. Хоочун салгалдарның төлептиг салгакчылары, оларның маадырлыг херектериниң болгаш чаагай чаңчылдарының уламчылакчылары болунар!» деп сорук киирикчи одуруглар бар. Көдээнин ишчилери партияның Кыйгырыын күүседиринге төлептиг үлүг-хузуун киирерлер.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профэвилелдерниң область Чөвүлелинде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТАҢДЫ РАЙОННУҢ МАЛЧЫННАРЫ ТИИЛЭЭН

1974 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедир талазыбиле районнарның социалистиг чарыжының түннелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, эзтти, сүттү, дуктуң бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазыбиле планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге элээн хөй районнарның колхозтары, совхозтары багай эвес түннелдерни чедип алган деп демдеглээн. Чижээ, Таңды район эзтти бүдүрериниң болгаш садарының планын ол-ла дараалашкаа-биле 106,9 болгаш 105,5 хуу, дуктуң—102,9 болгаш 108,9 хуу, сүттүң—99,6 болгаш 102,5 хуу; Каа-Хем район—эзтти 102,4 болгаш 102,5 хуу, дуктуң—101,9 болгаш 112,4 хуу, сүттүң—96,9 болгаш 106,5 хуу кылыр күүсеткен. Ынчаарга Таңды район эзт болгаш дуктың садарының талазы-биле бодунуң социалистиг хүлээлгелерин, а Каа-Хем район—дук садар талазы-биле хүлээлгелерни ажыр күүсеткен. Бии-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем районнар мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының планнарын багай эвес күүсеткилээн.

Ооң-биле чергелештир, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы ажылы кочкак болганының түннелинде, хөй-хөй колхозчулар, совхозтарның база көдээ ажыл-агыйның еске-даа бүдүрулгелериниң ажылчыннары 1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга хараа туттунмаан дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Дыка хөй таварылгаларда чарышты организастаарынга болгаш социалистиг хүлээлгелерни алырынга ёзу барымдаалаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче болгаш продукция бүдүрерин көвүдеринче ажылдакчы бүрүзүн, бүгү күштерни болгаш аргаларны мобилизастаар дээш эвес, а ёзу барымдаалап хүлээлгелер алыр чоруктар тургулаан.

Ооң түннелинде, республиканга пиитизи-биле мал ажылының продукциязын бүдүрериниң талазы-биле чүгле хүлээлгелер эвес, харын-даа планнар күүсеттинмейн барган. Чижээ, эзт бүдүрериниң планын Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Мөнгүн-Тайга районнар күүсетпээн, дук бүдүрер планны түгле Таңды, Каа-Хем болгаш Бай-Тайга районнар күүсеткен, а сүт бүдүрериниң планын сүт зоназында эвес түгле дөрт район күүсеткен. Ооң уламынан күрүнеге продукция садарының планнарын күүседири бергедээшкиннерлиг болуп турган. Планнарын Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнар болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары күүседип шыдаваан, дуктуң—Мөнгүн-Тайга, Улуг-Хем, Өвүр районнар, сүттү — Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары болгаш Барыын-Хемчик район күүсетпээн. Чамдык районнар планнарын дыка хөй йөргүзүглер талазы-биле күүседип шыдаваан. Чижээ, Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары (СЭКП хооркомунуң секретары В. Б. Добромыслов, хооркүүсков даргазы Ш. Д. Куулар, ВЛКСМ хооркомунуң секретары Е. Л. Ворошцов) планнарын дөрт көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Барыын-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. П. Куулар, райкүүсков даргазы С. Т. Амырбит, ВЛКСМ райкомунуң секретары М. Д. Саая), Улуг-Хем район (СЭКП райкомунуң секретары К. А. Маспык-оол, райкүүсков даргазы Д. С. Куулар, ВЛКСМ райкомунуң секретары Л. Т. Шаболина) мал ажылынын продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының беш көргүзүглериниң талазы-биле планнарын күүседип чадаан болгаш районнарның чарыжынга сөолгу черлерни эллээн.

1974 чылда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери болгаш садарын көвүдедири дээш районнарның социалистиг чарыжының түннелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому **Таңды районну** (СЭКП райкомунуң секретары Г. А. Заркевич, райкүүсков даргазы К. М. Ак-кыс, ВЛКСМ райкомунуң секретары Х. Ш. Ховалыг) тиилекки деп саналаан болгаш I чергенин дипломуби-биле база 2000 рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады шилгилер Кызыл тукту ол районга тыпсыр деп доктааткан.

Ийнги черни алган **Каа-Хем районга** (СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Федоров, райкүүсков даргазы К. С. Очуроол, райпрофчөвүлелиниң даргазы Л. Е. Рябцева, ВЛКСМ райкомунуң секретары М. Б. Сымчан) II чергенин дипломуби-биле 1000 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп доктааткан.

Бии-Хем, Бай-Тайга болгаш **Тес-Хем** районнарның колхозтарынын, совхозтарының көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле чогумчалыг ажылын демдеглээн.

1975 чылда социалистиг хүлээлгелерни ажылдан кылырда болгаш хүлээп алырда, чарышты организастаарынга бар турган четпестерни чайладырын, «1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир, тоску беш чылды чедишкиннинг доозар дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр, социалистиг чарышка бүгү колхозчуларны, совхозтарның, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң база организацияларының, мелиорация болгаш сут ажыл-агыйының, ыяш ажылагыйының ажылчыннарын бүрүнү-биле киириштирери хаидырары СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга болгаш райкомнарыга, хоорайкүүсковнарга, профэвилел болгаш комсомол комитеттеринге ол доктаалда хүлээдип турар.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

1974 чылда күрүнеге пландан ажыр тараа садары дээш республиканың районнарының, колхозтарының болгаш совхозтарының социалистиг чарыжының түннелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область Чөвүлели республиканың районнарының, колхозтарының болгаш совхозтарының аразынга күрүнеге пландан ажыр тараа садар талазы-биле социалистиг чарышка **Бии-Хем** район, **«Кызыл тараачын», «Өөк», «Алдан-Маадыр»** совхозтар, Бай-Тайга районуң **«Мурнакчы»**, Бии-Хем районуң **«Хадыр»** колхозтары күрүнеге пландан ажыр тараа сатказ, үрезин урарының база ажыл-агыйның өске-даа иштики фондуларының планын күүседирин хандыргаш, тиилекчилер болган.

«Дүжүт ажаан алыышкының чорудары база күрүнеге пландан ажыр тараа садары дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның, колхозтарының, совхозтарның, районнарның болгаш өске-даа күрүне ажыл-агыйларының Бүгү-россия социалистиг чарыжын организастаар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1966 чылдың август 23-теги доктаалынга дүүштүр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилгилер Кызыл туктарын:

Бии-Хем районга (СЭКП райкомунуң секретары В. М. Евтешин, райкүүсков даргазы М. К. Дамчай, көдээ ажыл-агый эргелелиниң началыгы Ю. А. Чихачев) 5 муң рубль түңнүг акша шаңналын бербишаан;

«Кызыл тараачын», «Өөк», «Алдан-Маадыр» совхозтарга тус-тузунда 1500 рубль түңнүг акша шаңналын бербишаан;

«Мурнакчы», «Хадыр» колхозтарга тус-тузунда 1500 рубльлиг акша шаңналын бербишаан тывыскылаар.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

«Тиилелге» совхозтуң төп суурундан үнгеш, Чагытай хөлче углаан оруктап хаптарга, мал турлаа Кара-Чыраага баар. Оруктуң оң талазында, шөл ортузунда чуртталга бажыңнары болгаш мал кажаалары көстүп келир. Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының мурнакчы хойжуларының бирээзи Мойгуш Дадар-оол ында чурттап турар.

Кара-Чырааның кырынга кышкы хүн дээп, мал-сүрүг одарлап үнүп турда, ол мурнакчы малчын-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Алызыдан малчын кижи мен. Ачам база-ла хөй чылда малга ажылдап чораан. Авам «Тиилелге» совхозта саанчылап турар. Баштай механизатор болуруп шинтпирлеп алгаш, Балгазынга училище доостум. Ооң соонда трактористеп турдум. Күш-ажылчы оруум оон эгелээп—деп, Дадар-оол Ладанович чугаазын эгеледи.

— 1965 чылда төрүүр хой хүлээп алдывыс. Онза бергедээшкиннерге таварышпаан бис. Мал аразынга өскөп, малчын кижилериңе уруглары болгаш, кадайым-биле ийилээ шору ажылдан кирдивис. Баштайгы беш чыл дургузунда төрүүр чүс хойга онаштыр 85-тен 90 чедир хураганнар алдынган. Бо саннарны адаары белен, а херек кырында чедип алыры берге болдур ийин. Мергежилди улам бедидер дээш, үйгу-дыш чок ажылдан, хой ажылының «чажыттарын» ханызы-биле шиңгээдип ап турдувус. Одарларны шын ажыглаарыы, чайлаглаашкынны, кыштаглаашкынны эки организастаары, чемгерилгени болгаш суттарылганы дүрүм ёзугаар чорудары, чаш хураганны менди доруктурары дээш, ажылла хөй. «Хой кадарарында чүү боор. Ол, тыва кижиниң шагшаандан бээр кылын келген ажылы-дыр»—деп, чамдык кижилер чугаалагылаар. Мен хууда оларның-биле чөпшээрешпес мен. Бир эвес, ынчаарга чедиишкинни күүседиринге, хой ажылын бүгү талазы-биле хандыр анализтээн, ону чедиишкиннинг доозарының кол-кол сорулгаларын тодараткан, Совет күрүнениң экономиказын моон соңгаар хөгжүдериниң перспективаларын болгаш оруктарын илереткен. Бистиң чурттуң профессионал эвилелдери ол документилерни ажыл-ишке чайгылыш чокка удуртулга болдуруп, күүседир дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар деп, илеткелчи чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунга, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырында болган СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның 1975 чылдың Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының дугайында доктаалында социалистиг бүдүрүлгениң ажыктын болгаш пынар көргүзүглерин экижидери дээш демиселди улам калбартыр сорулганы салган. 1975 чылдың болгаш бүгү беш чылдың-даа даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш кызымаккай ажылче профессионал эвилелдериң бүгү кежигүннерни кодурери профэвилелдериниң удуртукчу органнарының болгаш профэвилел организацияларының дөрт хүлээлгези, бирги сорулгазы болур. Ол сорулганы чедип алыр дээш демиселдиге бирги роль социалистиг чарышка онаажып турарын партия айыткан деп, илеткелчи чугаалаан.

Будүрүлге даалгаларын, угкуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринче ажылчы чоннарны мооннээр талазы-биле профэвилелдериниң сорулгаларын оратер чугаалаан.

Илеткелчи ол ышкаш, партияның болгаш күрүнеңиң даштыкы политика талазыбиле ажыл-чорудулгазын чугаалаан, СЭКП-ниң XXIV съездизинин хүлээп алганы Тайбың программазын боттандырып чорударынга эш Л. И. Брежневтин хуузукда улуг салышкынын онзалап айыткан.

Совет профэвилелдери 1975 чылдың болгаш тоску беш чылдың улус ажыл-агый планнарын чедиишкиннинг күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының түгүн улам бедик көдүрер, улус ажыл-агыйның улам хөгжүдери бистиң социалистиг Төрээн чурттуң күчү-шыдалын быжыглаары, совет улустуң чаагай чоруун улам бедидери дээш демиселге бүгү күштү салырын илеткелчи болгаш сөс ап, чүве чугаалаанар Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ның Чингизе секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң лениичи Төп Комитеттинге, СЭКП ТК-ның Политбюрозуга бүзүреткеннер.

Пленум айтырыгга чогуур доктаалды хүлээп алган.

Пленум январь 16-да ажылын үргүлүлээн. (СЭТА).

СОВЕТ-АВСТРАЛИЯ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Январь 15-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров олар-биле Австралияның Премьер-министри Э. Г. Уитлемнинг чугаалажыышкыннары доозулган.

Талалар чугаалажыышкыннар үезинде совет-австралия харылзааларны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын, деп эргенин болгаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганын ёзузуна үндезидээн, бүгү талалыг калбартырының айтырыгларынга саналар.

Чаа ЭДШ ам безин 751 километр дурттуг шөйлүп чоруткан. Шугумнуң ажылдап турар участогу 330 киловольт күштүг электри күжүн түр дамчыдып турар. Донбасс—Винница аразының участогунда ара-безерек эвено боон турар Днепрнин ЭДШ-750 кожулда станциязында төлевилеттингенин ёзугаар электри күжүн хүлээп алыр ажылдар кылыры дооступ турар.

ЧУРУКТА: Днепрнин ЭДШ-750 кожулда станциязында монтаж ажылдары.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ-АВСТРАЛИЯ ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

Январь 15-те Москвага Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Австралияның чазаанга аразынга эртем-техниктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салган.

Ийи чурттуң чазактарының өмүнээзиниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Австралияның Премьер-министри Э. Г. Уитлем дугуржулгага ат салганнар.

Ат салышкынынга эштер А. А. Громыко, К. Т. Мазуров, П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери барганнар.

Австралияның талазынан Премьер-министри үдеп чоруур күрүне ажылдакчылары, а ол ышкаш Австралияның ССРЭ-де элчини сэр Дж. Плимсолл база аңаа турганнар.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

Австралияның Премьер-министри Эдвард Гоф Уитлем январь 15-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң өлдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Дүштеки шайлалгага эштер К. Т. Мазуров, А. А. Громыко, П. Н. Демичев, албанның өске-даа кижилери барганнар.

Австралияның чазаанның баштыңы-биле кады кады келген күрүне ажылдакчылары аңаа чорааннар.

Дүштеки шайлалга үезинде Э. Г. Уитлем биле А. Н. Косыгин эп-найыралдың дашкаларын көдүргеннер.

(СЭТА).

Найысылалдың партия активи

Кызыл хоорайның партия активинин хуралы боон эткен. СЭКП ТК-ның «Белоруссияның партия организациязында идеология кадрларын шилгилер болган кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» доктаалынга дүүштүр идеология ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында», илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажи кылган. Илеткел талазы-биле санал-онал солчулгазынга хөй кижи киришкен.

Найысылалдың күш-ажылчы коллективтериниң 1975 чылда социалистиг хүлээлгелерин партия активинге чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Январь 15-те Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, ВЦСПС-тиң VII пленуму ажыттынган.

Хүн айтырыының бирги чүүлү — «СЭКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шинтпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чингизе секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазынга болгаш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырынга холбаштыр профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шинтпирлеринде, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг, делгеренгей чугаазында беш чылдың эткен чылдарында партияның болгаш улустуң

Бир партбөлүктүң дуржулгазындан

ҮЖЕН КИЖИ ШИНЧИЛИГЛЕР...

Эрзиниң «Чаа орук» колхозунда комсомолчу-аныяктарның № 1 хойжу бригадазында партбөлүк болдуңу ажыл-чорудулгазын 1965 чылдан эгелээн. Ынчаарда ооң хүрээлелиннге үүгле үш коммунист турган. Амды үедеында коммунистерниң саны сес кижи четкен. Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазын аныяк коммунист ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады С. Алдын-оол баштап турар. А ында партбөлүктүң организакчызы — хоочун коммунист С. Ойдуп.

Бөлүктүң амыдыралында бир чугула болуушкун партия хуралы болу берген. Чүге дээрге, аңаа чугаалажыр айтырыгларны баш удур белеткеп, сайгарар айтырыгларже ханылап, хуралдар бедик идей деңнелдиг эртип, коммунистерниң идепкейин, сонуургалын бедиткен. Хурал ай санында план ёзугаар доктаамал болуп турар. Аңаа бригаданың ажылгыынга хамаарышкан айтырыгларны, бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайын база чон ортузунга политмассалыг ажылдарның сорулгаларын болгаш өске-даа шинтпирлээри негеттинип турар айтырыгларны чугаалажып турар. Ол ышкаш бөлүктүң хуралынга үндүрген шинтпир күүседлезиниң болгаш коммунистериң партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында дыңнадыгларны кылып турар.

Коммунистерни малчыннар ортузунга политмассалыг ажыл чорудары-биле оларны чурттап турар черинин аайы-биле коданнарга быжыглаан. Партбөлүк организакчызы болу бригаданың аалдарынга доктаамал барып, ында хойжуларның ажыл-ижи, амыдыралчуртталгазы-биле танышып, оларның чегелделерни колхоз баштаар черинге дамчыдып, ооң күүселдезин ой-шаанда боттандырып турар. Муриакчы хойжу бригаданың төвүнде эрткен чылын чаа кызыл-булун туттунган. Ында көскү агитацияның шимелдези, көргүзүг материалдарын көрүштүг, билдингир кылдыр дерип түргускан.

Коммунистерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин, партбөлүктүң дайынчы арга-шинээзин улам бедиткен. Моон уламыдан партбөлүк күш-ажылчы коллективтиң күзел-бодалының, сорулгаларының илередикчизи болу берген. Коммунистериң бүдүрүлгегедаа, хөй-ниити амыдыралыгадаа авангардчы ролю бригаданың болгаш тус-тус хойжуларның күш-ажылчы чедишкиннинге тодаргай салдарны чедирген.

Хойжу бригада ийтизи-биле 7800 ажыг баш малдыг. Тоску беш чылдың чыл санында-ла алган социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүседип келген. Дорт чылдың дургузунда ооң ниити алган орулгазының түңү бир миллион ажыг рубль чедип турар. 626925 килограмм дүктү бүдүрген болгаш 12557 баш хураганнарны камгалап алган боон турар. Муриакчы хойжу, аныяк коммунист Александра Дамба дорт чылда 1600 хураганны өстүрүп, 4439 килограмм дүктү бүдүрүп, 82141 рубльдиң орулгазын төрээн колхозунга ажылдап берген. Тодарадыкчы чылда аныяк коммунист хойжулар Билчий Дүнген, Аня Шулуу олар чүс хойга онаштыр 103 база 100 хураганнарны ажаап өстүргеннер, хойдан-на 2, 3-тен 2,5 килограмм чедир дүктү кыргып алганнар.

Бир-тээ бригада комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы деп атты эдилеп турар болганда партбөлүк бригадада комсомол эге организациязының ажыл-чорудулгазын хуралдарга дыңнап, оларга боттуг дузаны чедирип турар. Мурнакчыларның, күш-ажылдың хоочуннарының дагдыныкчы шимчээшкини мында база калбарган. Дагдыныкчылар хоочун коммунистер Мөлчүн Дава, Соян Хорлуу олар боттарының бо хөй-ниитичи хүлээлгезин улуг күзелдии-биле күүседип, аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге эвээш эвес улуг-хууну киирип келген. Мөлчүн Дава болдуңу күдээзи Дадар-оол Мандалды хой ажылынга өөреткеш, болдуңу малдап турган хоюн хүлээдип берген. Ол аныяк өгбүле амыы үеде эки ажылдап турар. Оларның коданында малының байдалы хүр чаагай. Ниитиниң малын чаңгыс-даа чидириг чокка кыш ажырарын олар хүлээнгеннер.

Кыш—мал ажылынга онза харысалгалыг үе. Ынчангаш партбөлүк комсомолчуларны, бүгү малчыннарның күжүн ниитиниң малын хүр кыш ажырарынче, хойнуң массалыг оолдаашкынынга баш удур белеткел ажылды чорударынче угландырган. Чоокта чаш төлдү хүлээп алырының дугайында айтырыгны бригаданың хуралынга чугаалашкан. Сакманшиктер колдуунда тодаттынган. Коданнарга чаш төлге чугула эмнер чедиртинген.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында бо мурнакчы коллектив чүс хойга онаштыр 98 хураганны, бир хойдан 2 килограмм дүктү кыргып алырын, кыштагларның септелгезин, кышка белеткел ажылды октябрьның бирге чедир бүрүн дооскан турарын хүлээнген. Ол ышкаш күрүнеге дужаар хойнуң ортумак деңизин 41 килограммга чедирген турарының, кижи бүрүзү коммунистиг күш-ажыл школазынга өөренип, зооветеринарлыг өөредилгениң долу курузун доозарының сорулгазын салган. Социалистиг чарышка ол-ла колхозтуң № 3 хойжу бригадазын кыйырган.

Бригаданың бүгү кежигүннери СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырынга улам хей-ажыт кирип, доозукчу чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүседир дээш бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

А. АРАКЧАА.

Ниити ортумак билиг школазының онгу клавын дооскаш, Люда Астанина Кызылда «Чечек» ательеге өөреникчилей берген. Кызымак кыс ур-даа болбаанда ушку чергениң даараныкчызы апарган.

Люданың ажылдап турар коллективи тодарадыкчы чылда продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын декабрь 1-де, чонга ачы-дуза чедиреринин планын декабрь 19-та күүседкен. Моңаа бодунуң үлүүнүң киргенинге ооң өөрүвес арганы чок.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АКТИВ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Тыванын хереглел кооперациязының ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы Кызылга улуг көдүрлүүшкүнүг байдалга эрткен. Аңаа Тыванын кооператорларының 1974 чылда кылган ажылының түңнели болгаш беш чылдың доозукчу чылында сорулгаларны чугаалашкан.

Бо талазы-биле илеткелинге Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазы Ю. С. Катков хереглел кооперациязының хөй талалыг ажылының эң чугула адыры— садыгны улам ыцай хөгжүдер, культуразын бедидер дээш кылдынган ажылдарны анализтеп, сорулгаларны тодаргай чугаалаан. Эрткен чылын Респотребсоюз системазы үүрмектен садар бараан саарылгазының планын ниитиниң чемненилгезинин-биле кады 101,3 хуу күүседкен. Бодунуң продукциязын бүдүрериниң планын база ажыр боттандырган. 1973 чылга деңнээрге, эрткен чылын бараан саарылгазы 6,4 хуу өзүлделиг болган. Хереглекчилериң 22 ниитилелиндеп үүгле Чөөн-Хемчик, Бин-Хем райполары бараан саарылгазының планын күүсетпээннер.

Тодарадыкчы чылда Барыын-Хемчик, Каа-Хем райполары, «Сүт-Хөл», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда ажылчын кооперациялары планыг онаалдаларын ай санында күүседип, үретүңнелдиг ажылдаан. Садыгның хөй мурнакчыларының кызымаккай күш-ажылының түңнелинде ол чеден алдынган. Экономиканың көдүрлүүшкүнү, көдээ йонуң культуразының өзүлдези-биле кады бараннарга хереглели улам улгадып, бараан саарылгазының структуразы сайзыраң турар.

Хуралга санал берген Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бин-Хем, Тес-Хем райполарының, «Сүт-Хөл» совхозта ажылчын кооперациязының баштаар черлериниң даргалары А. Пересторонин, Д. Сат, Р. Абрамова, А. Ахмадуллин, Ө. Бадан-оол, В. Бүрбү, күрсадыг инспекциязының начальниги Г. Балакина, Эрзин райпозунуң белеткел конторазының директору С. Аргун олар болгаш өске-даа эштер садыгны организастап, садып алыкчыларны хандырарының культуразын бедидер талазы-биле кылган ажылдарга доктаап, четпестерни, ажыглаттынмайын турар курлавырларны демдеглээннер.

— «Торгалыг» совхозтуң үш бригадазында малчыннарның 140 ажыг өрегезин, 28 пенсионерин хандырып, график ёзугаар үүгүүшкүннерин кылып турар мен—деп, автолавка садыгжызы Д. Тежик чугаалааш, амыы үеде малчыннарның чылыг хептерге, керосин, шала чадыы, сүт тыртар машина ышкаш үүлдерге хереглели улуг дээрзин демдеглеп, малчыннарның негелде-хереглелин экижидер талазы-биле чамдык саналдарны киирген. Доозукчу чылда социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседирин ол хүлээнген.

Хуралдың киржикчилери 1975 чылда Тыва АССР-ниң хереглел кооперациязының ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Тыванын кооператорлары беш чылдың доозукчу чылында үүрмектен садар бараан саарылгазының планын декабрь 30-га чедир күүседирин болгаш пландан ажыр 500 муң рубльдиң бараанын садарын, ниитиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазының планын база ол хуусаага чедир күүседирин хүлээнген.

Чоннуң бараннарга хереглелин өөренип көөр ажылды экижидер, магазиннерге садып алыкчылар бараннарны боттары шилип алыр арга-биле ажылдаар арганы, садыгның өске-даа депшилгелиг аргаларын нептередир. Ол ышкаш садыг бүдүрүлгелериниң, ниитиниң чемненилге черлериниң саңнарлыг байдалын экижидер, хандырылганың культуразын база кадрларның мергежилин бедидер, оларның ажылдаарынга төарымчалыг байдалдарны тургузар, садыг бүдүрүлгелерин эде дерип, чаартыр талазы-биле болгаш өске-даа улуг ажылдар кылдынары социалистиг хүлээлгелерде көрдүнген.

В. МААДЫР.

АЖЫЛЫН ТҮҢНЕВИШААН

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезинге партия—ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа эрткен чылдың планыг онаалдаларының база ажылчын коллективтерниң тус-тузунда алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында бүдүрүлгениң директору А. И. Боев илеткел кылгаш, бүдүрүлге бодунуң мурнунга салган сорулгаларын долузу-биле күүсеткенин дыңнаткан.

Чаа чылды бедик күш-ажылчы чедишкиниер-биле уткуза-даа, ажыл-агыйның чамдык адырларында болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестериң барын санал берген эштер айыткан. Чижээ, автоажыл-агый эргелекчизи Л. А. Медведев суурда гаражтың одалгазы багай, соок болганындан эртен эрте ажылче үнер машиналарның озалдап, хөй үнелиг шактар чидирип турарын чугаалаан. Ол ышкаш капитал тудуг эргелелиниң проравы И. С. Долгих санал бергеш, тудуг материалдарының камналгазы багай дээрзин айыткан.

Бүдүрүлгениң ажылы ында ажылчынарның кадынга багай салдарлыг турбуже, амга чедир суурда эмнелге чери, дүргеи дуза чедирер машина, дуржулгалыг тускай эртемниг эмчи чок, харылзаа четкизиниң ажылы куду деннелде, өске черлер-биле аргыжар доктаамал автобус чок. Ынчангаш, бо бүгү четпестерни дүргеи чайладырын санал бергеннер удуртур организациялардан дилээн.

Бо хуралга терлиг-хаяжылар тоску беш чылдың доозукчу чылында планыг онаалдаларын бүрүн күүселдирин хүлээнгеш, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ШЫДААР

«Мөгөн-Бүрен» колхозтуң хойжузу Намзын Мөндеевич Ооржак хойжулап эгелээнден бээр он бир чыл чеде берген. Бо аразында ук хойжу эки дуржулганы чедип алган. Бодунуң эрес-шудургу күш-ажылыбиле, колхозунуң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле Намзын Мөндеевич ажыл-ишчилериң хүндүткелин чаалап алган.

Н. М. Ооржак Мөңгүн-Тайганың кадыг-ширин агаар-бойдузунга торулбайн, дээре көргүзүглерни чедип алыры-биле салган сорулгазын күүседип турар.

Ылаңгыя төрүүр хойнуң чайгы семиртилгезинче онза кичээнгей салып, Мөгөн-Бүрен бажында Ак-Хөл, Чеди-Тей деп черлерде чайлагларга одарны ийи-үш удаа солуурун практикалаан. Ооң биле кады күзүн мал семирий бергенде чүмоттуг черлерге одарладып турар. Ол ышкаш кайы-даа үеде хойнуң одарын таарыштырып, суттат-биле үзүктел чок хандырып келген. Ол бүгү ажыктыг болган, ам хойларның күш-деңгели багай эвес.

Н. М. Ооржак шээр малдың кажаа-хораазын септээринче, сиген-ширбис белеткеп алырынче, малга өдек, дус, концентраттыг немнер сөөртүп алырынче кичээнгейин биче-даа кошкаш кылбайн келген. Дуржулгалыг малчыннарның үлегери-биле ол ышкы одарларны хуваап, курлавырларын ажыглавышаан, кышкы үеде малды чаңгыс черге шыырладып кадарарын болдурбайн турар. Эрес-шудургу күш-ажылдың түңнелдери мындыг: 1972 чылда чүс хойдан-на 83 хураган, 1973 чылда чүс хойдан-на 86 хураган, 1974 тодарадыкчы чылда төрүүр чүс хойдан 91 хураган, бедүүн дүктүг бир хойдан-на 1,5 килограмм дүктү алган. Н. М. Ооржак—идепкейлиг хөй-ниитичи. Бригадазында ол партбөлүктүң организакчызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүселип турар.

Партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы тоску беш чылды чедишкиниг доозарынче күш-ажылчы коллектив бүрүзүн, ажыл-ишчи бүрүзүн чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирип турар. Өске бүгү черлерде ышкаш, ыраккы Мөңгүн-Тайганың малчыннары, ооң иштинде коммунист Н. М. Ооржак оны улуг сонуургал-биле танышкан, аңаа харыы кылдыр улам-на кызымак, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын хүлээнип турар. Олар беш чылды доозар чылының онаалдаларын, социалистиг хүлээлгени долдур болгаш ажыр күүселдир дээш эң шудургу күженишкиниг ажылдаарын аазап турар.

Ынчаарга коммунист Намзын Мөндеевич Ооржак, бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 95 хураганны, бөдүүн дүктүг бир хойдан-на 1,7 килограмм дүктү алырын, бодунуң күжү-биле 6 тонна сигенин белеткээрин хүлээнген. Малчын бодунуң салган сорулгазын шудургу күш-ажылы-биле боттадырын, сөзүп ээлеп шыдаар.

А. БЕГЗИ.

ЧӨПТҮГ АЙТЫРЫГ

Зоотехник Х. Чымбанын «Шын» солунга парлаттынган «Чылгыны өстүрер» деп үүлүн номчааш, ында көдүрген айтырыгны хуумда деткип турар мен. Чылгы малды азырап өстүрериниг хөй чарыгдал үнмезин билир бис. Хөй орулгалыг, эвээш чарыгдалдыг чылгы малды өстүрери чугула.

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарында мал ажылының тускай эртемниглери чылгыже чогуур кичээнгей салбастаан. Чылгычы кижилерге практиктиг дузаны чедирбес, чылгының одар-белчиирин тускайлап көрбес, отчёт-учёдун шын тургуспайн баргылаар чоруктарның уламыдан чылгы кадарган кижилер бот-харыысалгазын кошкадып, ону ийиги чергениң малы кылдыр көрүп турары хомудничыг. Ооң уржуудан чылгының баш саны өспес, чылдан чылче кудулап турар деп бодаар мен.

Чамдык чижектерни көргүзейн. Жданов аттыг совхозтуң чылгычызы Дырыш Кызыл-оол 1974 чылда төрүүр 90 бедеи үүгле 49 кулун камгалап алган. Шынында 90 беге онаштыр чеже кулунну камгалап алырын аңаа кым-даа даандырбаан. Бригадир Эрес-оол Бюрбю-Сээниниң учёдунда 235 баш чылгы бар. А Дырыш Кызыл-оол 225 чылгылыг мен деп олурар. Арткан 10 баш малдың кайнаар барганы билдинмес.

Чаш кулуннарны чыл бүрүде четче ап турган үүве болза, ону өстүр азыраш эштке хереглеп, күрүнеге садып-даа болгай.

Мурнунда Арыг-Үзүү, Торгалыг, Хендерге көдээ Советтери ниитиниң-даа, хуунуң-даа чылгы малының паспорттаашкынын кылып, учёдун чогумчалыг тургузуп турган үеде чылгының өзүлдези көвүдеп, самчыгдал-чарыгдалдар, орнап-солуур ийикпе, эштке хереглээр чоруктар кызырылган турган.

Амгы үеде көдээ Советтер чылгы малдың паспорттаашкынын чорутпастаан, чылгының камгалал-хайгааралын кым-даа херекке албас апарган. Моон соңгаар ону болдурбайн, чылгыны өстүрер дээш боттуг хемчеглер алыр үе келген.

Т. ОЧУР-ООЛ.

АЖЫЛ АЪДЫН АЖЫГЛАЗА

Сөөлгү үеде хурал-суглаага, найыр-наадымга-даа чораш, хөөрежи бээрге, аът дугайында чугаалаар кижи барык чок боор-дур. Мурнунда болза, ындыг эвес шыкажыгай. Кайда, кымныг аъды эрткенин, кандыг чүзүннүүн чугаалашкан, мөргышкан орар. Аът дугайында чугаа машина-техниканың өзүп, көвүдээни-биле кады чидип бар чыдар. Чарыш аъттарын Кызылга хаш удаа көрдүм. Олар хөлдуунда-ла Таңды, Каа-Хем районнардан кээп турар. А Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда үүгүрүк аъттарны спортчу маргылдааларга кириштирер, чылгы малды өстүрер талазы-биле ажыл ам, шуут уттундуруп бар чыдар.

Ылаңгыя чылгы малдың дузазы бистиң «Алдан-Маадыр» совхозка дыка улуг. Ажылагыйның малчынары машина чоруй адбас, кадыр-берт черлерде чурттап, ажылдап турар. Хой кадарын мунарынга, чаш хураганнар үүгерип, оларны дажыглаарынга аът аажок ажыктыг. Ооң-биле чергелештир, ону өстүргеш, хөй санныг өшкү, хой орнунга ооң эллин күрүнеге дужаап, садып болгай. Чижээ, ажыл-агый 140 кулунуг дижик. Ону эштче шилчидерге 35 тонна ажыг болур. А бир эвес ооң орнунга шээр малды садар болза, барык 1000 баш хой негеттинер.

Бистиң совхозта байдал кандыгыл? Каш чыл мурнунда ажыл-агый 2000 ажыг чылгылыг турган. Ам ооң үүгле чартыы арткан. Чамдык малдарны оор алган, өскелери ис чок ниткилээн. Чылдын-на дөртен чыгам мал ынчаар хорап турар. Бо хүннерге чедир ол малдарны чидирген кижилерге кандыг-даа харыысалга онаваан.

Ооң кадында хойжу кижилериниң аттарын оорлаар үүлдер бар апарган. Чоокта чаа Чодураалыг-Сайыңның он бир хойжузунуң ажылчын аттарын чаңгыс дүне оорлап апарган. Хойжулар чалаг калган. Ынчангаш оорларга улур шыңгыы демиселди чорудары чугула.

База бир чижек. Чодураалыг-Сайыр, Шекпээр, Көшпес, Алдыы-Сайыр деп черлерде малчыннарга аът транспорту улут ажыктыг. Үүге дээрге, хөй таварылгада малчын кижи 100 кг дус, 3—4 шоодай сула дээш совхоз төөв кирер ужурга таваржыр-дыр. А херек кырында ону шанактыг аът. чогунуң ужурундан автомашинага үүдүрүп алгаш, чаныр кээр болгай. Ол черле шын эвес. Ынчангаш аъттың ажык-дузазын көрүп, ыя ол бичин чүүктү шанактыг аът-биле үүге сөөртүп ап болбазыл? Бо таварылгада камналгалыг боордан башка, каража болбас.

Ажыл аъды ажыл-агый бүрүзүнүң тускай эртемниглериннге база херек. Ынчалза-даа ону бистиң совхозтуң тускай эртемниглери ажыглавайн турар. Совхозтуң кол зоотехниги О. Идаминиң аът мунуп алгаш, ырак-узак малчыннар кезип чораанын көрбээн мен. Ынчангаш чылгыны өстүрер, ажыл аъдын ажыглаар дугайында айтырыгны деткип, бодумнуң бодалдарымны бижидим.

Дажы-Намчал ООРЖАК,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Дагдыныкчы Василий Обухов

— Бистиң өг-бүлевис ишти шупту механизаторлар — деп, Василий Ефремович Обухов чугаалаар болду. — Бодум трактор септээр кижи мен, а оолдарым Александр — тракторист, Петр — Шагаан-Арыг АТБ-зиниң чоланчызы.

Ындыг нарын техника башкарар кижилер апаар боор бис деп ооң черле бодаваин чораанды билдингир Ам ооң хары 50 ашкан. Саян ында черге тараачын өг-бүлеге төрүттүнген, кескинди хлеб бүрүзү аңаа үнелиг. Ол бодунуң аныяк үезинде өөренир чай албаан. Эге школа дооскаш, ажылдап кирипкен. Шарылар кожуп алгаш, чер аңдарып, чудук сөөртүп, мал хавырып, чүнү кылбаан дээр! Ылаңгыя дайын үезиниң чылдары берге-ле турган.

Берге чылдар эртип, чурттуң ажыл-агыйы сайзыраан. Көдээге тракторлар чедип келген. Васяның техникага хандыкшылы ооң эгелээн. Түр курстарны дооскаш, тракторист болу берген. Элээн каш чылдар эрткен. Ол 1968 чылда Тывага чедип келгеш, баштай «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем район каттыжыышкынынга аккумуляторжу, ооң соонда дуржулгалыг механик, эдикчи-мастер апарган.

Дуржулгалыг ажылдакчыга кижизидилгези «берге» белүк оолдарны кожуп берген. Механиктиң бедик мергежилин көргүзүп, кижи бүрүзү-биле ижин-кара чок чугаалажып, бодунуң арга-сүмезин кадып, оларны күш-ажылды үнелеп билир кылдыр чаңчыктырын, эде кижизидин шыдаан. Амгы үеде ооң бригадазында 7 аныяк оолдар бар. Олар шупту ажылынга ак сеткилдиг, кызымаккайлар. Хоочун мастериң удуртканы септекчилер ай, квартал планнарын күүседип, коллективте мурнакчыларның одуруунда кирген. Эрткен чылдың дөртү кварталының планын 117 хуу, а чыл планын 105 хуу күүсеткен.

А. БАРМАШОВ.

СТАВРОПОЛЬДУҢ УЛУГ ЭНЕРГИЯЗЫ

Изобильный хоорайның чанында кылып турар Ставрополь ГРЭС-тиң телевилезин күчүгү 3 миллион 600 муң киловатт болур. Ол станция Соңгу Кавказтың, Закавказьениң хоорайларынга болгаш суурларынга, Донбасстың шахталарынга, Ставропольениң суггарылга системаларынга болгаш мал кажаа-хораалларынга тогун дамчыдып бээр ужурлуг.

Ооң түдүгжулары болгаш эштекчилери чаа чылдың эвеинден тура боттарының күш-ажылчы чарыжын улам калбарткан.

ЧУРУКТА: Коммунист В. Г. Зубковтуң удуртканы мурнакчы бригадазы. Солагай талазындан оң талазынче — Н. И. Дашковский, А. З. Стафеева, О. А. Савельев, Д. М. Чуфинов, В. Г. Зубков, Н. Е. Тищенко, С. В. Чумаковский, А. П. Высоцкий болгаш П. Н. Гордейко олар.

В. МАЛЫШЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ныг фотохрониказы.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

Эргелекчини халаан

Эрткен чылдың ноябрь төнчүзүнде Берт-Даг суурдан редакцияга чагаа келген. Суурнуң чурттакчы чону хлеб садып алыр дээш садыг, пекарня чанынга үе шак эрттирип, чамдыкта хлеб чедишпейн баарын ол чагаада бижээн. Ооң кол-ла чылдагааны пекарня эргелекчизи Нина Шунгааның четпес ажылы деп автор бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы Ч. Шулуу-Маадырның түс чагаага хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы болза:

Чагааның изи-биле хыналданы кылган. Шүгүмчүлеп бижээн үүлдериниң колдуу шын болган. Ылаңгыя пекарня эргелекчизи Н. Шунгааның онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чогундан пекарня кышка удур септеттинмээн, чамдыкта ол пекарнядан хлебти үндүр садып, чонга эптиг-ээлдек эвес болуп келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Берт-Даг көдээ Советиниң күүскомунуң хуралынга Н. Шунгааның негелдеге дүүштүр ажылдавайн турарын чугаалашкаш, ажылдан үндүрерин шинтпирлээн турган. А Тес-Хем райпо баштаар черинин садыг килдизи (эргелекчизи Э. Монгуш) көдээ Советтиң күүскомунуң шинтпирни херекке албайн, эргелекчини хевээр арттырганы чөптүг эвес.

Чоннуң негелдезин ёзугаар Н. Шунгааны ажылындан үндүрген, пекарняны септеткен. Сөөлгү үеде Берт-Даггга район төвүнден немей хлебти сөөртүп турарын организастаан. Үүгле Берт-Даггга эвес, районнуң Ак-Эрик, Чодураа суурларынга хлеб чедирилгезин экижидерин райпо баштаар черинге даасскан.

«Барлыктан» ийи чагаа

ЧОЛААЧЫ САРЫГЛАР

Сарыглар Кертик-оол — «Барлык» совхозта мурнакчы чолаачыларының бирээзи, ажылынга кызымак, биче сеткилдиг кижи. Эки кижини эш-өөрү хүндүлээр, аңаа чоргаарланыр, ол дег кылдыр чурттаксаар болгай. Ол бүгү мөзү-шынарлар К. Сарыгларда бар.

Ай санында кымның канчаар ажылдаанын түңнеп кээрге, К. Сарыглар бүдүрүлге планын даанды-ла ажыр күүсеткен болур—адаарганчыг-даа! Ол 12 чыл дургузунда чолаачылап келгеш, онаашкан ажылынга харыысалгалыын болгаш мергежилдиин, ажыл-ишке үлегерлиин көргүзүп келген.

Сарыглар Кертик-оол чаа машина алгаш, беш чыл иштинде капитал септелге кылбаан, чаңгыс-даа туруушкунга таварышпаан. Үрелишкиннери баш бурунгаар чайладыр, техниканы эки билир. Ооң башкарганы самосвал Барлыктың шөлдериниден тараа сөөртүп, Чадааналан хөмүр-даш дажыглап халдып турда, ийделдиг-ле! Далаштыг кылыр, харыысалгалыг рейс бүрүзү Сарыгларның машиназынга онаажып турар чылдагааны-даа ында. Кандыг-даа орукка ооң машиназы белен турар. Чолаачы Сарыглар Кертик-оол даандырган ажыл-хөрөөнге сагыш човаңгыр, башкарын турар самосвалын кезээде камныг эдилеп чоруур. Ооң түңнелинде ол планнын онаалданы долдур болгаш ажыр күүседип турар.

* * *

УРАН ХОЛДУГ

— Ийе, чазаныкчылап турар. Ажылынга кызымаккай кижи. Хөй-ниитичи-даа — деп, ооң дугайында «Барлык» совхозтуң партком секретары Чимит Белекович Чылбак-оол бадыткаар болду.

Ооржак Сагаан совхозта чазаныкчылап турар. Ооң ажылынчы холдары кыжын-даа, чайын-даа анда турбас. Назаныр черге чагыглар үзүктелбес. Уран холдуг шевер кижи ай, квартал санында алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, шалыпчыларның одуруундан үнмейн келген. Аңаа кандыг-даа парын кылыгларны даандырарга, ол чажам дивес, айыткан хуусаазында ынаап-ла чазап кылып каар.

Чазаныкчы Сагаан чагыглар-ны ажыр-хаалга-даа эптээр-ле, стол, сандайлар-даа чазаар-ла. Ооржак Сагаан амгы хүннерде малчын кыштагларга хереглээр оңгачалар, чаш хураганнар тургузар клеткалар болгаш өске-даа ажылдарны чагыглар ёзугаар кылып турар.

Бодал машиналарынын чогаадыкчылары

Электрон-саналга машиналары улус ажыл-агыйынын бүгү адырларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Эртем-техниктиг депшилгеге УССР-ниң Эртемнер академиязының Кибернетика институдунуң киирип турар үүг-хуузу улуг. Институтту Леничи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик В. М. Глушков удуртуп турар. Коллективтиг чогаадыкчы ажыл-ижи экономиканың теория айтырыгларын улам сайгарып ажылдаарынче, кибернетиканың чаа-чаа чепсек-херектерин болгаш математика майыктарын чогаадып тургузарынче угланган.

ЧУРУКТА: институттуң саналга тавунде.
Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨРТЕК-ҮНЕ ХАЖЫДЫЫШКЫНЫН БОЛДУРБАС

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылда хүлээп алган доктаалын ёзугаар мөөнеп болгаш үүрмектеп садар үлетпүр база аъш-чем бараанарынга күрүнеден доктааткан өртек-үнени база коммунал ажыл-агыйынын, чонга ачы-дуза чедиреринин, транспорттуң, пассажирлер дажыглаарының болгаш чүк сөөртүрүнүң тарифтерин база өске-даа бүгү өртек-тарифтерни чогаадып тургузарынга, амыдыралга ажыглаарынга хажыдыышкынар болдурбазынга райхооркүүскомнарның, өртек-тарифтерни болгаш садыг чурумун хайгаарап хынаар комиссияларының ролю улуг.

Ындыг комиссияларны чүге тургузуп, улуг эргелерни оларга чүге тывысканыл? Чамдык бүдүрүлгелерниң, албан-организацияларның удуртукчулары чаа өртек-тарифтерни чогаадырда, чамдыкта кичээнгей чогу-биле ону шын эвес кылыр үүлдер тургулаар. А чамдык ийи-чангыс кижилер бараан өртээнге сагыштыы-биле бүдүргаазын кылып, оортан ажык-кончаа алырын бодап, кемниг үүлгедиишкин кылыр таварылгалар тургулаар. Ынчангаш ындыг чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чоруларынга ук комиссияларның кылып турар ажылы улуг ужурдузалыг. Каз-Хем райкүүскомунуң өртек-тарифтерни болгаш садыг чурумун хайгаараар комиссиязының ажылындан чамдык чижекти ап көрээли.

СЭКП райкому болгаш райкүүском ук комиссияның ажылын чонгун амыдыралынын чугула айтырыынга хамаарышкан деп үнелеп, кичээнгейни салып турар. Комиссияның даргазынга райкүүскомнуң даргазының бирги оралакчызы П. Самороковту, секретарынга райплан даргазы С. Никифорованы, кежигүннеринге сай килдизинин, күрбанкының харыысалгалыг, мергежилдиг тускай өртемниглерин бадылаан.

Комиссия квартал санында план ёзугаар ажылдап келген. Эрткен чылдың ноябрьга чедир районнуң ишинде магазиннерге, ниитиниң чёмненилге черлеринге, чонга ачы-дуза чедирер черлерге, коммунал ажыл-агыйга, үлетпүр, ыяш ажыл-агый, көдээ ажыл-агый черлеринге 32 хыналданы чоруткан. Ону чорударынга хынамчалыг белеткенип, хыналда чорудар улуска сургаалдайы кылып турган. Комиссияның ажылын улусчу контроль, сан килдизи, статистика, күрбанк органнары, лапгыы, столовая комиссиялары-биле бир демниг чорудуп турар.

Чижээ, Дерзиг-Аксы магазининге хыналданы чоруткан, Оон түңнелинде хөй четпестер илерээн. Ылангыя сиген кезер кадыырны 1 рубль 31 көпеекке садар тургаш, 1 рубль 25 көпеекке, сайгылгаан колдкалын бирээни-ле 21 көпеекке садар тургаш, 27 көпеекке садып турганы илерээн. Магазиннин эргелекчизи эш Лаптевти шынгыылы-биле сагындырган. Оон ындай районнуң № 5 магазиннинге (эргелекчизи эш Неволина) хыналданы база чоруткан. Бир садып алыкчы бодунга хереглеп бараанарын садып алгаш, ниити түңү 5 рубль 65 көпеек төлээн. Ону хыналда чоруткан эштер катап хынап көөрге садып алыкчыдан 4 көпеекти артыка алган болган.

Ол ышкаш комиссия Сарыг-Сеп столовазынга (эргелекчизи эш Евсюкова) хыналда кылгаш четпестерни база илереткен. 3 порция винигреттиң контроль деңзизин кылырга чогуур нормазынга 15, 30, 40 грамм четпес болган.

Бир эвес бир садыгжы-ла 1000 садып алыкчыдан бараанар өртээн алырда бир кижиден-не 4—5 көпеек ап турар болза, садып алыкчылар 40—50 рубльден когараар. А садыгжының хуузунда ажыкончаазы улгадып турары билдингир. Ындыг янзылыг четпестер эвээш эвес илерээн. Каа-Хемниң анныыр ажыл-агый чери «Октябрь 30 чылы» колхозтан картофель садып алгаш, 646 килограммның өртээнге 45 рубль 15 көпеекти чедир төлевээн болган. Сарыг-Септиң тарга хүлээп алыр черинге хыналдадан база четпестерни илереткен. Ол бүгүнү чугаалажып көргеш, комиссия чогуур хемчеглерни ап чоруткан.

Ажылчы чоннар депутаттарының районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суур Советтериниң өртек-тарифтер база садыг чуруму хынаар комиссияларының ажылын идепкейжидип, совет кижилериниң күрүнеин эрге-ажыктарынга хамаарышкан хыналдаларга хөй-ниитини калбаа-биле киириштирер дээш ажылды Советтериниң талазындан күштелдириниң чугулазы үстүнде фактылардан безин тодаргай болуп турар.

И. ЛОПСАҢ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өртектер килдизиниң экономизи.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ ЧАА СОРУЛГАЗЫ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-ниң көдээ ажыл-агый ишчилериниң 25 муң ажыг кижи киржип турар съездизи ажылын үргүлчүлеп турар. Делегаттар күш-ажылчы коллективтериниң чедишкиннерин болгаш планнарын чугаалап турар. Чижээ, Пяккам үезлиниң Соду деп көдээ ажыл-агый кооперативиниң баштаар черииниң даргазы Сон Чун Пхиль агаар байдалы бергеден турза-даа кооперативиниң чаагай дүжүт чедип алганын чугаалап берген. Кооператорлар бо чылын гектар бүгүдевинден 300 центнер картофель, 30 центнер кызыл-тас дүжүдүн алыр дээн. Даг мөөстеринде деспектеп каан шөлдериң гектар бүрүзүндеи Пхеиан можунуң даглыг девискээринде кооперативтиң кежигүннери ортумаа-биле 71 центнер кукуруза дүжүдүн алган деп, ук кооперативтиң даргазы Ли Бон Су дыңнаткан.

1974 чылдаазындан бир миллион тонна ажыг—8 миллион тонна тараа культураларының дүжүдүн алыр деп, съездиге сорудга тургустунган. Аңаа холбаштыр съездиниң киржикчилери КУДР-ниң флетпүрүнге улуг негелдени салган. Көдээ ажыл-агыйга хүнүң-не улам хөй трактор, автомашина, көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказы, химия чемишчидилгелери херек. Съездиниң кыйгырыын ажылчын аңгы деткий берген. Март 25 аттыг заводтуң коллективи бүдүрер артык кезектерни көвүдедири дээш социалистиг чарыштыг калбартказ, тракторларга, автомашиналарга ажыглаар 130 муң подшипникти пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Хосталганың 30 чылынга

ВАРШАВА. (СЭТА). Келец воеводствозун немец фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылынга турасказаткан эртем сессиязы Сандомеж хоорайга болган. Аңаа 1945 чылда тулчуушкуннарга киришкен Совет Эвилелиниң Маадырлары генерал-майор Г. Иванов биле полковник М. Орлов олар барып киришкеннер. Сессияга чүве чугаалаанар Польшаның ол районун хостаар дээш Совет Армиязының тулчуушкуннарының дугайын болгаш улусчу эрге-чагырга үезинде Келеп воеводствозунуң чедишкиннериниң дугайын айтып турганнар.

Найыралдыг ужуражыышкын

ПРАГА. (СЭТА). Совет-чехословак чазактар аразының экономика болгаш эртем-техниктиг дем каттыштырылга комиссиязының 15 дугаар хуралы Прагада бооп турар. Ында барган совет делегациязының баштыңы— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечкону ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак хүлээп алган.

Чүректиң ханызындан найыралдыг эрткен беседага улустар аразының социалистиг экономика интеграциязынга дүүштүр ийи чурттуң аразынга экономиктиг болгаш эртем-техниктиг дем каттыштырыл ажылдаарын улам калбартырынга база улус ажыл-агыйының планнарын дүүштүрериниге холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, ЧССР-ниң чазак даргазының оралакчызы, ЧССР-ниң Күрплан комиссиязының даргазы-министр В. Гула биле ССРЭ-ниң ЧССР-де элчини В. В. Мацкевич ужуражыышкынга киришкен.

ДАЙЫНЗЫРАК ТЕГЕРИГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Мурнуу-ливан Кфар-Шуба суурнуң девискээринге израиль дайынзырактарның шургуп кирип келгениниң ёламындан катап боолажыышкыннар эгелей берген. Ливан шериг кезектери дайын-биле боолажып турар. Израильдер шериг күүнү немей келдирип ап турар.

Эжелеткен сирий девискээрлерде турумчуп алган израиль аар артиллерия Кфар-Шуба суурну үзе кирип алыр дээш чурттакчы чоннуг мурнуу-ливан девискээрлерни боолап турар. Боолаашкынның түңнелинде тайбың чоннуң аразындан хөрээжеңнер болгаш уруглар-биле катай балыглатканнар бар. Израиль солдаттар харылзаа шугумнарын үрээн, Кфар-Шуба суурга каш-даа бажынны, кудуктарны чазылдырыышкын-биле үрегдээн деп, Ливаниың камгалал министерствозунуң дыңнадында чугаалаан.

Израиль дайынзырактарның халдаашкыннарын Бейрут парлалгазы шиитпирлиг буруу шапкаш, оларның дерзизин демдеглээн. Ливан девискээрниң чамдызын Израильдиң эжелеп алыксан турарын база демдеглээн.

РЕАКСЫЛЫГ ЁЗУ-ЧУРУМНАРНЫ ДЕТКИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ «даштыкы дузаламчы» дээр чүвезинге хөй акша-хөренгини чарыгдаан, өске чурттарда реаксылыг ёзу-чурумнарны деткиринге ону ажыглап турар. Ындыг политиканы АКШ-тың конгрезинге болгаш парлалгазынга шүгүмчүлээри үргүлчү дыңналып турар. Ол дузаламчыга акша-хөренги чарыгдаарын чазактың орапчок эвээжеткен турарын улам хөй санныг американнар негеп турар апарган деп, «Юнайтед стейтс энд уорлд рипорт» журнал айыткан.

Делегейниң ийиги дайыны доозулган соонда Ыраккы Чөөн чүкке мурнуу-вьетнам чалчаларга «даштыкы дузаламчы» программазындан өске программаларны ёзугаар үндүрүп турар акшаландырыышкынны санаваска безин, ол чалчаларга дуза чедиреринин программазынга киириштир, 22,5 миллиард доллар акшаны үндүрүп берген.

Делегейниң ийиги дайыны доозулган соонда «даштыкы дузаламчы» программазын ёзугаар Мурнуу Көрей 12,2 миллиард долларны, Тайваньның чалча болуу — 6,3 миллиард долларны алган.

Чоокку Чөөн чүкке ол хөренгиден Израильге 5,6 миллиард долларны берген. Чүгле 1973 чылдың октябрьдан бээр безин Израиль 2,2 миллиард доллар түңнүг америк шериг техниказын алган.

Реаксылыг болгаш диктатор ёзу-чурумнарга шериг дузаламчызы америк дузаламчызының хөй кезии болу берген. Эрткен сан-хөө чылында ындыг дузаламчы дайынзырак ол программаның бүгү акшаландырыышкыннарының 42 хуузу болган.

Соок кыш

ТОКИО. (СЭТА). Япон ортулуктарда кышкы үелен безин артык соок бооп турар. Дыка хөй районнарда чаттан чүм хар уржуунда демир-орук болгаш анаа-даа оруктар дутлалып, ыңай-бээр аргыжмышкын моондакталган. Чурттуң сонгу талазында харның кызыны бир метр четкен деп дыңнадып турар. Хонсю ортулуктуң барыын эрик талазында сөөлгү он чылда эң хөй хар чаттан: ында чамдык черлерде харның кызыны үш метр ажа берген.

Январь 17 – Варшаваны гитлержи эжелекчилерден хостаанының 30 чылою

Варшава Никазынга турасказал. Мези туткаш бурунгаар кезенпкен ол херээжен кижи варшаванчыларның гитлержи эжелекчилерге удур маадыр демиселиниң нүүрүн көргүзүп турар.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Вальдхаймның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк айтырыын таарыштыр шиитпирлээринге деп-шялге чок бооп турарының черле сагыштысыранчыг бооп турарын КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм илергейлээн.

Женева конференциязын катап ажылдадып эгелээри-биле катай алырга, Чоокку Чөөн чүкке политиктиг сайгарылга кылырын эң чоокку үеде чедип алырынче угланган бүгү хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, парлалга конференциязынга ол медеглеп чугаалаан. Ынчанмас болза ол девискээрге болуушкуннар дыка айыылдыг кылдыр өскүй берген турып магат чок деп, ол демдеглээн.

Нефть бүдүрүкчүлери чурттарга удур чепсектиг күш ажыглаттынган турып болур магат чок деп алгаш, Каттышкан Штаттарның кыжаныышкын кылын турарын К. Вальдхайм шиитпирлиг буруу шапкан.

Индий-Кыдатта байдалдың чидиглена бергениниге холбаштыр сагыш-сеткилге дүвүренчиг бооп турары К. Вальдхаймның чугаазынан база дыңналган. КНО-нуң чиңгине секретары Вьетнам талазы-биле Парижке чарган тайбың дугуржулгаларын шыңгыы сагыырынче болгаш политиктиг таарыштырылга аргаларын тыварын дүргедедиринче кыйгырган.

А. ШВЕЙЦЕРГЕ ТУРАСКААЛ

ЯУНДЕ. (СЭТА). Альберт Швейцериниң төрүттүнген хүнүнден бээр үе чыл болган оюн Габонга хүндүлеп демдеглээн.

Альберт Швейцер 1913 чылда Барыын Африканың ол чуртунга келгеш, Огоуэ хемниң эриинде шыргайлыг тропик Ламбареп деп черге африканнарның өзүм эмнелгезин» тургузуп берген. Ол эмнелге чери ам бүгү делегейде сураглыг. Сураглыг немец философ-гуманист, эмчи болкаш чырыдыкчы-эртемдеп, делегейниң Нобель шаңналының лауреады Альберт Швейцер назынының чартык үүс чылдаа ажыг үезин Африканың ол кезээнге арыглар-биле, ядарал-турегдел-биле демисежиринга эрттирген.

Ламбаренге болган байырлыг ёзулалга Габонуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Леон Мебиаме келгеш, 150 орунуг чаа эмнелге корпузунуң бажыыр тударының баштайгы дажын салган. А. Швейцериниң тургузуп каан биче эмнелге чери ам чурттуң эң чаа медицина дериглери-биле жандыртынган, эң эки эмнелге комплекизи болу берген деп, ол айыткан.

Бодунуң тургузуп каан эмнелге черииниң девискээринде орнукшуткан А. Швейцериниң хөөрүнге чечек салын тура, Габонуңу чазак даргазының оралакчызы мынча дээн: «Альберт Швейцериниң амыдыралы кижи төрелгетенге чаагай сеткилдиг бараан болурунуң үлегер-чижээ болган. Оон адыг-ла Африкага турасказал кылдыр мөңге кадагалаттынар.

Кипрниң чаа чазаа

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Никозиягa чурттуң чаа чазаанын составын чарлаан. Чазакты чурттуң президентизи Макариос тургускан. Эрткен чылдың июльда Кипрге шериг үймээни болурунга чедир даштыкы херектер министри турган И. Христофидиси база даштыкы херектер министринге томуйлаан. Иштики херектер болгаш камгалал министри Христопудос Веннамин болган.

Чаа чазактың тос министрниң аллызы мосц мурнунда Макариостуң чазаанга кирип турган, өскелери 1974 чылдың июль 15-тин болуушкуннарынга чедир күрүне аппарадынга харысалгалыг ажылдарга турган.

Граната чазылган

ПАРИЖ. (СЭТА). Орли аэропортка таныттынмас кижилер ужудуушкун шөлүнче гранатомет-биле адып турганнар. Оон түңнелинде югослав ужар чүүл компаниязының самолёду үрелген. Оон кожазынга турган израиль ужар чүүл компаниязының самолёду бичин-даа үрелбээн.

Бейруттан дыңнадып турары-биле алырга, Палестинаны хостаар организацияның төлөлекчизи ол үүлгедигин буруу шапкаш, ол организация ацаа бичин-даа хамаарышпас деп чугаалаан.

Репортаж

КОМБИНАТКА ЧОРААШ...

Кызылдың эзт комбинады. Моон девискээринге чүгле азырал малдар кирип турар. А оон дашкаар үнер продукция хөй. Тодаргайлаарга, эзт, үс, алгы, дүк. Республиканың оон ажыл-агыйлары чылдың-на күрүнеге чүс-чүс баш малды дужаап турар-ла болгай. Олардан үстүнде адаанывыс продукциялар үнүп турар.

Наймысылал ам-даа дүнеки уйгудан одунгалакта аңаа чеде бердим. Херимден үнүп-кирген машиналар, кижилериниң чугаасооду мында бир демниг ажыл-иштиң шагда-ла хайыып турарын херечиледи. Девискээрже кирип, чүү-даа болза, баштай ажыл-иштиң судалы болур конторану айтырып алгаш, олче шиглей базып ор мен. Солагай таламда ынаар-ла шөйлүп чорүй барган узун складтың базында тонна-тонна эзттерин чыый салгылап каан, та чеже чүве. Ынчанмайн канчаар дээр силер, комбинаттың ажылы барык дүн-хүнде-даа үзүктелбес-ле болгай. А тротуарның оң талазында социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде хүүседиринче кижилерни улам сорук киирген кыйгырыглар соңуг-мурнуг чыдып каан чор.

«Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери», азы бирээр чугаалаарга, дайын-чаага, тайбың ишке-даа шүглүп үнгүлээн хоочун алдар-аттыг кижилериниң чуруктарының чанынга ала-чайгаар тура дүштүм. Оларның кожазында мурнакчыларның стендизин база турғускан болду. Ында аныяк өскен база кайы хөй. Ындыг болбастың-даа аргазы чок, бо тоску беш чылдың сөөлгү доозунда эки өөредилге-биле доосканы дөгүм болганы чугаажок.

— Михаил Николаевич, ынчаарга цехтерден черле инчеш кайы цех доктаамал эки көргүзүглери чедип ап келгенил, чугаалап берип көрүңерем?

— Бир-ле дугаарында бистиң коллективвис Енисейск хоорайның эзт комбинады-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар улус болгай бис. Оон-биле чергелештир бистер эзттен аңгыда база хөй янзы продуктуларны бүдүрүп турар болганывыста, бүдүрүлгевис иштинде база чарыш калбарган. Аңаа шылгараан бригадаларны, туе-туе мурнакчыларны айлап, кварталдап тодарадып тургаш, шилчиир вымпелдерни, өртектиг белектерни тыпсып келген бис. Сөөлгү айларның түңнелинде мал согар цех (мастери Г. Шмакова) кымыдаа мурнуиче киирбээн.

— Ынчаарга коллективиңер эрткен декабрь айның планын канчаар күүсеткеңил база бо январь айда онаалдаңар чежел, бо дугайын чугаалап көрүңерем.

— Декабрьда 3700 тонна эзтти күрүнеге дужаадывыс. А бо айда планывыс 1000 тонна. Ол чүге ындыг дээрге, эрткен ай бистиң сезонвуг ажылывыс үезинге кирип турган. А бо айда күрүнеге ажыл-агыйлар 1974 чылдың эзт дужаар планының доозупкан чүве болганда, малдың биске кээри эвээжеп каар. Ынчангаш планны база аңаа таарыштырып каан. Бо хүнге чедир түңнелли алгаш көөрге, бир айның планының хуусаа бетинде күүсеттинге бээрнинің бүгү магадылалы бистебар.

Аъш-чем аразынче кирер улус черле ындыг. Аккыр халаттарны кеткеш, мал согар цехче углаптывыс. Ынчаарга демги-ле өрээлдиң бир эжинбиле бүгү цехтерни тудуштуруп каан болду. Улуг технолог кижи үргүлчү бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг турзун дээш ынчанганы-ла чугаажок.

Ынчаарга малдың баш, дуюун, иштин, чаан аңгы-аңгы цехтерде болбаазырадып кылып турар. Чижээ, оон дуюгларындан холодец, шөйүндүзүнден колбаса карты, чаандан бистиң аъш-чем магазиннериндеи хүнүң садып ап турарывыс хой, инек, хаван үстери үнер дээш оон-даа өске. Ук цехтерни эрткен соовуста ам-на мал согар цехке орук бисти чайгаар чедирип эккелди. Оон бир ужу хаваннар, а өске талалы бода мал согарынга таарыштыр кылдынган болду. А хой эзди белеткээр чер өскээр, ол хүн ында хойлар келбээн дээрзин мастер меңээ тайылбырлай-дыр. Кезек хаваннарны ток-биле кактыргаш, даваннарындан баглаш көдүртүп эккээрге, оон ханын аксып, дуюгларын адырып турары-биле баштайгы операция эгелээр. Бир кижи оон бажын, өске бирээзи ишти-хырыын ап каар, үшкүүр, соор дээш хөй-хөй холдар дамчаан сөөлүнде ол ам чүгле ынчан магазинге салдарынга ажы чүдүрүп чорударынга белеп продукцияже шилчиир.

— Ажыл-ижиңер дугайында кысказы-биле чүнү чугаалап болур силер, Галина Тимофеевна:—деп, мастерден айтырдым.

— Бистиң берип турар продукциявыс канчаар бүдүп турарын көрүп тур силер. Борта чүгле немеп каар чүвем, цех хонукта ортумаа-биле 25 тонна эзтти дужаан турар. Бистиң байдалывыска бо багай эвес көргүзүг-дүр. Ону чедип алырынга болгаш цехтиң мурнакчыларының одуруундан үнмейн турарынга бистиң хоочунарывыс О. Тан-Кара, М. Кара-оол база аныяк ажылчын В. Жерносех болгаш өскелерниң-даа киирип келген үлүг улуг.

Бүдүрүлгениң чоргааралы—шак ындыг ажыл-ишчи шолбаннарның ачызында комбинат бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларын күүседип келген болгаш күүседип шыдаар-даа дээрзинге бүүрээн мен.

С. МОНГАЛ.

Франциянын найысылалы

Парижти чөөн таладан барыын чүкче кежилдир агып чыдар Сена хем—чүгле туристерге сонуурганыг девискээр эвес. Хамыктың мурнунда Франциянын иштин девискээрлерин улуг далай-биле болгаш өске чурттарның далай өртээлдери хоорайлар-биле аргыштырар чугула суг оруу ол.

ЧУРУКТА: хемниң чөөн эриинде чаа тудуглар. Солагай талада—Хосталга турасказалы.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СТУДЕНТ БОЛГАШ КОМПЬЮТЕР

Барыын Уралда Пермниң политехниктиг институдунда башкарылганың автоматтыг системазы (БАС) ажылдап турар. Аңаа 1974 чылда «Абитуриент» деп программаның шылгалдазы чедиишкинниг эрткен. Мурнунда чылдарда киреринің шылгалдаларының балл-сан саналгаларын, даңзы тургузарын, хөй янзы дүрген айтыышкын бээрин тускай комиссия кылып турган болза, бо удаада ындыг ажылдарны электроннуг саналга машиназы «Абитуриент» деп программаның дузазы-биле күүсеткен.

Шылгадып турар кижи бүрүзү анкета айтырыгларының хуудузунга харыларны бижип долдурган. Ол харыларны компьютерниң магниттиг «бажыңга» суккан. Шылгалда үезинде аңаа чаа күүлдерни немевейи турган. Хүлээп алышкын шылгалдаларының соонда саналга машиназы беш мүн дужаакчыларның кижи бүрүзүнүң алган саннарын, а ол ышкаш оон тузунда хуудузунда бижиттинген күүлдерни (күш-ажыл стажын, чазак шанналдарын дээш өске-даа күүлдерни) шуптузун демдеглеп, санап каан. Хүлээп алышкын комиссиязы күүлүг шылгалдалар түңнелдерин компьютер-машинадан алгаш, институтка хүлээп алдынган кижилериң даңзызын чарлап, азар аргалыг болган.

Пермниң политехниктиг институдунуң БАС-зы Уралдың ол эң улуг өредилге черлериниң өске-даа ажылдарынга калбаа-биле ажыглаттынып турар апарган. «Эртем-шинчилел ажылы», «Материал-техниктиг хандырылга», «Студент» деп программаларны белеткеп турар. «Студент» программага студентилер амыдыралының бүгү кол-кол талаларын: лекцияларга барып турарын, эртем-шинчилел болгаш хөй-ниитти ажылдарынга киржилгезин, шылгалдаларны канчаар дужаап турарын дээш, өске-даа күүлдерни тодарадыры көрүнүп турар. Ол институттуң профессор-башкы составының бедик мергежилдиг специалистер белеткээринге дузалаар.

ЧУРУКТА: Пермниң политехниктиг институдунуң саналга төвүнүң ажылдакчылары Галина Кормашова биле Светлана Овчинникова М-222 компьютериниң «Студент» дээр программаны ёзугаар үндүргеи түңнелдерин хынап көрүп турлар.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. (ПМА).

УЛУС ЧОН УТПАС

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезинин 30 чылынга тураскааткан материалдарны парлаарын уламчылавышаан, «Шын» солун «Улус чон утпас» деп чаа рубриканы ажытты. Бо рубриканың адаа-биле фронтучуларның, тыва эки турачыларның дайын чылдарында тылга ажылдап, фронтуга дузалап турганнарның сактыышкыннарын парлаар. Ынчангаш ол дугайын сактып бижиирин фронтучулардан, тыва эки турачылардан, тылга ажылдап турганнардан редакция дилеп тур.

Эрткен үш он чылдарның дургузунда совет улустуң чаа салгалы өскен. Ынчангаш фронтучуларның тыва эки турачыларның уруг-дарыындан, үстүкү классчылардан, студентилерден, аныяк ажылчыннар болгаш колхозчулардан адаларының дайынчы, күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруунуң, дайынның хоочуннарының кандыг мөзү-шынарын үнелеп чоруурунуң дугайында чагааларны редакция манап тур. Ол ышкаш фронтучу чуруктарны, документилерни база чорудуп болур.

Ук рубриканы хүндүлүг гвардейжи, 1923 чылдан партия кежигүнү, бүгү-эвилел чергезинин персионалдыг пенсионери Михаил Суванович Кудажының «Гвардейжи үлүүм» деп сактыышкыны-биле эгеледивис.

ГВАРДЕЙЖИ ҮЛҮҮМ

(Сактыышкын)

ЧАА үнүп келген 1975 чылда совет улус немец-фашистиг эжелекчилерни ашкан тиилелгезинің 30 чыл оюн демдеглээр. Ол улуг байырлалындыг чаагай алдарга төлептиг-даа.

Немец-фашистиг эжелекчилерниң Совет Эвилелинче халдаанының дугайында дыңнадыгны Тываның арат чоннары боттарының сеткил-сагыжынга эң чоок кылдыр хүлээп ап, «Бүгү үвеин дайзынны чыча шаварынче, бүгү үвеин тиилелгеже!» деп кыйгырыгны доп-дораан деткээн.

Мен—чонуң эң ядыы кезектериндеп үпген арат—ол төөгүлүг болуушкунга арат чонумбиле киржип, бодумнуң хууда үлүүмнү база салганымны эм чоргаарал-биле сактып чоруур мен.

Ам бодап чоруурумга, ынчан аалдар үгле чайлаглаваан, часкы тарылганы доозар дээш үүткүдүп турган үе үве.

Ынчан Барыктың тараа шөлүнге турумда, сумудан элчи шаап келди. Аңдын безин көк мөөн кылдыр мунуп алган.

— Кызылдан Тока дарга моорлап келген. Чугула дыңнадыг кылыр дээн—деп мынды.—МЧАЭ болгаш арбан даргаларын, бүгү идепкейлиг кижилерни, нам кежигүнерни келдирткен үве-дир.

— Ындыг далаштыг болганда, шынап-ла онза дыңнадыг болур дээн-дир—дишкеш, аалдарже кижилер аътказгылаадывыс.

Ол үеде мен Барыкка Энгельс аттыг МЧАЭ-ниң даргазы турган мен. Ук ажыл-агый үеэрби чылдарда коммуна сөөлүнде улаштыр тургустунган, күш-ажылы бичии-даа бол шору быжытып орган. Бистер ынчан көдээ ажыл-агыйның үгле чепсек-херекселдерин болгаш тыртар күштерни—аът, шарыны — пиитилештирип турган бис. Машина, тракторнуң аныа-ла сураан дыңнаан боордан башка, оларны бистиң МЧАЭ-виске кажан-бир шагда чедип кээрин бодавайн-даа чораан бис.

Барыктың араттары дораан чыглып келгеш, мен, Калыноол, Даваа, Аракчаа, Шаңнаа суглар баштап алгаш, суму төвүнче үүүргедип киришкен бис.

Бертинде хавак кырынга келгеш-ле, Ийи-Тал суурнуң хевириниң ындазында хөл-хөлдээнин эскерип кагдывыс.

Удатпаанда Оттук-Даштың араттарын Дүктүг-Кызыл, Торлаа, Сержиккей суглар башкижилерни, нам кежигүнерни келдирткен үве-дир.

Ол үеде мен Барыкка Энгельс аттыг МЧАЭ-ниң даргазы турган мен. Ук ажыл-агый үеэрби чылдарда коммуна сөөлүнде улаштыр тургустунган, күш-ажылы бичии-даа бол шору быжытып орган. Бистер ынчан көдээ ажыл-агыйның үгле чепсек-херекселдерин болгаш тыртар күштерни—аът, шарыны — пиитилештирип турган бис. Машина, тракторнуң аныа-ла сураан дыңнаан боордан башка, оларны бистиң МЧАЭ-виске кажан-бир шагда чедип кээрин бодавайн-даа чораан бис.

Барыктың араттары дораан чыглып келгеш, мен, Калыноол, Даваа, Аракчаа, Шаңнаа суглар баштап алгаш, суму төвүнче үүүргедип киришкен бис.

Бертинде хавак кырынга келгеш-ле, Ийи-Тал суурнуң хевириниң ындазында хөл-хөлдээнин эскерип кагдывыс.

Удатпаанда Оттук-Даштың араттарын Дүктүг-Кызыл, Торлаа, Сержиккей суглар баштап алган келди.

Оон соонда шала ырак черлер Сенектиң, Ээр-Теректиң, Ийи-Талдың араттары довуракдоозунну буруладып келди. Оларны Балдан, Шиинг-Карбы суглар баштаан.

Ол үеде суурга ынча хөй чонну кириптер бажың турбаан. Ынчангаш даштыгаа чыылган бис. Далаш-биле туктар аскан, эки шиметтинмээн индир кырынга ТАРН ТК-ның чиңгине секретары эш Тока, ТАРН суму комитединиң секретары, Ногаан-оол, суму даргазы Хойтпак-оол үүнүп келдилер.

Нинти хуралды Ногаан-оол ажытхан, эш Токага сөс берди.

Эш Тока чугаазының эгезинде-ле мынча диди:

— Дүүн, 1941 чылдың алды айның 22-ниң хүнүнде, фашистиг Германия бистиң улуг Ада-чурттувус — Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаандыр...

Чыылган чонну көрүп турарымга, оон кырынче тоол шагда кандыг-ла бир оо хорааныг хажыр далай изиг суу чажыпкан үве дег, атпаш кылынды.

Оон соонда бистиң сумунуң дарғалары болгаш идепкейлиг араттары саналл берип эгеледи. Кижи бүрүнүң күзелчүткүлү чаңгыс боор турду: фашистиг Германияны дораан чылча шавар, амырга-моостуң караан дежер, аш бөрүнүң азыын сыгар. Чамдык кижилер оларны доп-дораан дайынче чорударын шуут негеп турдулар.

МЕН санал бээр дээш аайын тыпплаан мен. Үгле дээрге дайзын-биле канчаар демисежири, оон күжү меңээ билдинмес турган.

Ынчан турумда, чамдык изиг эштерни даргалар чавырып, чаа соруглаларны салды: «Дайзын болза күштүг, барык бүдүн Европа диптп эжелеп алган. Ону үгле «Ура»-биле тиилеп шылавас. Бүгү күштү мөөнүзээр, бүгү ажыл-херекти дайын байдалынга таарыштыр эде тургузар. Амдыызында фронтуга дузалаар чорукту эгелээр, херек апарза кижилерни-даа чорудар».

Ам-на соруглга билдине берди ышкаш.

Амдыы чаа-ла тайбың, сагыш амыр шапкылажып келген араттарның үгаан-сарыылы өскерли берген тараа турдулар. Бичии кижилер ол-ла дораан улугзуй берген, ылчың кижилер томаарый берген.

Барыкка чаныр келген дораан МЧАЭ кежигүнерни чыгташ, дайын эгелээн дээрзин, херектиң айыылдыын чонга таныштырган бис. Тарылга шөлүн калбартыр, мал бажын өстүрер деп шиитпирлээн бис. Үгле дээрге олар маадырлыг Кызыл Шеригге бистиң дузаламчывыстын кол үндезиннери болуп турган.

Кызыл Шеригге дузаламчыны чыырда, колдуунда эки тура ёзузун барымдаалаан бис. Ону чорударда, намның суртаал ажылын кол оорга кылып, у[illegible] совет Ада-чурттуң ужур-аузын арат чоннарга тайылбырлап турдувус.

Ынчалза-даа бүгү-ле үве магалыг-чаагай турбаан. Чамдык эт-хөреңгизин, малын чажырар кижилер база турдулаан. Ындыг кижилер-биле ойнап орар чай чок. Оларны нам комитединге, суму чагырга-зынга кыйгыртып эккелгеш, шыңгыы доңгудуптар турган бис.

Бир катап мындыг таварылга болганын ам-даа утпаан мен.

Элээн балдырлыг бир аалга чеде берген мен. Чоруум херээ база-ла Кызыл Шеригге дузаламчы дугайы болгай.

(Уланчылыг).

КОНКУРСКА

• Спорт

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЕТТИНГЕН

ХОВУ-АКСЫ. Хостуг күрешке республиканың мурнуу зоназының маргылдаазы Хову-Аксының Культура бажыңының спорт залынга болуп эрткен. Аңаа Тес-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның, Хову-Аксы суурның командаларындан 52 мөге киришкен. Оларның аразында спорт мастеринге ийи кандидат, он чеди бирги разрядчылар бар.

Бо маргылдаага колдуунда шилиндек аныяк мөгелер күрешкен. Оларга спорт мастеринге кандидат Иван Хураган, Игорь Быштак-оол, Али Алиев аттыг улустар аразының маргылдаазының киржикчизи Анай-оол Алдын-Херел болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде деңзи аайы-биле Сергей Монгуш (Хову-Аксы), Валерий Белчий, Иван Хураган (ийилээ Тес-Хем), Владимир Нордуп-оол (Таңды), Михаил Хураган, Анай-оол Алдын-Херел (ийилээ Тес-Хем), Александр Опера (Таңды), Николай Соловьев (Хову-Аксы) олар чемпион болганнар.

В. БИЧЕ-ООЛ, маргылдааның кол судьязы.

• • •

ЧАДААНА. Маңаа хостуг күрешке республиканың барыын зоназының маргылдаазы болган. Орта Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өөүр районнарының командалары киришкен. Шупту 85 мөге, оларның аразында спорт мастеринге 6 кандидат күрешкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде деңзи аайы-биле Алексей Хертек (Барыын-Хемчик), Владимир Седип-оол (Улуг-Хем), Ооржак Эмей-оол, Сергей Седенбал (ийилээ Чөөн-Хемчик), Шогжал Хүлер-оол (Улуг-Хем), Ооржак Өлзей-оол (Чөөн-Хемчик), Коновалов (Барыын-Хемчик) бирги черни алганнар.

Барыын-Хемчик районнуң спортчулары зона маргылдаазынга бирги черна эзлээн. Ийигизин — Чөөн-Хемчиктиң, үшкүзүн—Улуг-Хемниң мөгелери алган.

Зона маргылдааларынга бирги, ийиги, үшкү черлерни алган шилиндек мөгелер хостуг күрешке республиканың бирги чери дээш январь 18-19 хүннеринде Кызылга болур түңнел маргылдаага киржир эргени алганнар.

Д. МОНГУШ.

ЧЕМПИОН-БИЛЕ ОЙНААР ЭРГЕ ДЭЭШ

Делегей чемпиону-биле ойнаар эргени чедип алыр дээш шыдыраага делегей мастерлери Нана Александрия (Тбилиси) биле Ирина Левитинаның (Ленинград) аразында түңнел маргылдаа январь 18-те Москвада ССРЭ-ниң Төп шыдыраа клубунга ажыттынар. Бирги салыг оон дараазында күн эгелээр.

Маргылдаага он ийи салыг болур. Бир эвес саи 6:6 кылдыр деңнежи берзе, ойнакчыларның кайы бирээзин бир тиилелгени чедип алгыже чедир маргылдааны уламчылаар.

Бо маргылдаага тиилээн кижи делегейниң дөрт лакпыр чемпиону Нона Гаприндашвили-биле (Тбилиси) ойнаар эргени алыр. Ол маргылдаа бо чылдың күзүнүнде болур.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Хову-Аксынга болган хостуг күреш маргылдаазының үезинде.
В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

КОНЦЕРТТИГ ААЛЧЫЛАР

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыкта Культура бажыңының «Мажалык» аттыг агиткультбригадазының боттывынгыр артистери республикада дээре ажылдыг агиткультбригадаларның бирээзи. Олар үгле районнуң ажыл-ишчилеринге эвес, а кожаан Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайганың ажыл-ишчилеринге концерттиг аалдап чорааннар. Чоокта чаа олар Чөөн-Хемчик районга база чораан. Оларны барган-на черинге улуг хүндүткел-биле, концерттерин сонуургалдыг күлээп ап турган. «Мажалыктың» концерти Чөөн-Хемчик районнуң бүгү суурларынга болган. Олар сөөлгү концертин Ленин аттыг колхозтуң клубунга көргүскен.

М. АШАК-ООЛ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар. Соңгу-барыын районнарга быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хат кошкаакдан өй-тавыңга чедер. Агаарның температураза 26—31, чөөн районнарга 20—25 градус соор.

Кызылга булуттаар, эртен туманнап, быскан хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температураза 26—28 градус соор.

Автомобиль орутарының костуру 4—6 км болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

Эртинеде бижимел

Ийи муң чыл мурнунда бижээн бижиктп Ленинградтың чөөн чүк эртемниглери номчаан. Мөңгүлек алдынарда үжуру билдинмес демдектер шыйдынган, ындыг эртинелер мурнуу Узбекистанда Дальверзин-Тепе хоорайга чер казып турда тывылган. Олар ук алдынның эллериниң аттарын салган тускай хевириниң «бижиктери» болган.

Ол бижик болза бистин эраның баштайгы үүс чылдарында-ла ажыглалдан үнген эрте бурунгу «Кхарошти» деп индий бижиктиң ховар хевиридир дээрзин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Чөөн чүк шинчилээр институдунуң Ленинград салбырының эртем ажылдакчызы М. И. Воробьева-Десятовская ук бижимелди помчаан, тайылбырлаан. Шагшаанда Ортаа Азия болза Казахстанның ховуларындан Индий океанга чедир чаптылган күүлүг Кушан империязының төөг болуп турган. Мынчага чедир ол күрүнеин төөгүзү эрткен үеин эң чажыт арынарының бирээзи болуп турар.

«Алдын бижиниң» одуруглары Кушан империязының элээн каш феодалдарының болгаш уран-шеверлериниң аттарын шинчээчилерге эң баштай айтып бергеин ол. Ол бижимелдер үгле дыл эртеминге эвес, харын алдынның деңзизин грек болгаш түс чернин эте хемчеглери-биле айыткан чурагай демдектерни билип алырынга улуг салыышкын болган.

Ленинград.

Адыш чугаалап бээр

Бир эвес эмчи адыжын көргүс дизе— элдепсинменер! Кижи ызыгуур салгаар аарыгдан аараан бе дээрзин билип алырынга адыштың сыгыг шугумнары чамдыкта кончуг шыны-биле дузалаар. Чогум чүл ол, төлгелээри ол бе? Чок, ындыг эвес! Эрте бурунгунуң эмчилери безин кештин, адыштарның шыйыгларының болгаш сыгыгларының хевирин барымдаалап аарыг кижиниң кадыының байдалының дугайын билип ап турган. Бо айтырыглар талазы-биле амгы үүс чылдың 30 чылдарында дерматоглифика деп кеш кырында сыгыглар дугайында эртем тускай шинчилелдерни кылган. Адыштың болгаш тавангайның сыгыгларын өөренип көргеш, сыгыгларны, кештин шыйыгларын хевирлери биле генетика талазы-биле үрелиишкиннериниң аразында уткалыг харылзаа барын ол эртем тодараткан.

Ындыг ызылыг шинчилелдерни Минскиниң медицина институдунуң медицина генетиказының лабораториязының эртемденнери база чоруткан. Оларга ам 36 доктаамал демдектер билдингир, оларны барымдаалап ызыгуур салгаар чамдык аарыгларның барының дугайында түңнелди кылып болур. Келир үеним салгалының төрүмелиңден тыптыр аарыгларын болдурбазының аргазы эмчилериниң мурнунда ажыттынган.

Амдыызында үгле тускай өөренип алган эмчилер ындыг арга-биле аарыгны таныып билип болур. Адыштың сыгыг шугумнарын формулалар дузазы-биле математика дылынче шилчидиптерге, олар кижиниң ызыгуур салгаар аарыгдардан аарыг болур, болбазының дугайында кандыг-даа анализтерден артык шын болгаш тода «чугаалап бээр». Ам ындыг аарыгларны таныр билип алырының аргазын электроннуг саналга машиналарының дузазы-биле бодүүвүдер дээш база ол арганы дыка хөй эмчилер билип алган турзун дээш эртемденнер ажылдап турар.

Минск.

Магалыг-ла сиген-дир!

Мирза соран азы сарсазан— кужурлуг куруг ховуларның хөй чылдыг үнүжү — шагдан бээр билдингир. Ынчалза-даа оон химиктиг болгаш чемиштиг составын шинчилээниниң түңнелдерин үндүргеш, эртемденнер пат кайгаан. Оон үрезининиң чемгири рис биле кырлыг-карадан оранчок артык болган. Оон далганында кызыл-тастың бедик сорттуг далганында бодаарга, ийи бүдүн чартык катап хөй белок, алды катап хөй үс бар. Сарсазан далганында он чеди микроэлемент база бар, олар кижиниң болгаш дириг амытаннарның организминге кончуг чугула болуп турар.

Алма-Ата

Скиф хорумундан тывылган

Бистиң эрага чедир V векти скиф дайынчызының эрте бурунгу хөөрү Одесса областың Шевченково суурнуң кыдыындан тывылган.

Хорум адаандан скифтиң улуг хөөрүн археологтар тыпкан. Оон чаныңга үш кырлыг хүлер согун молдуруктары, ийи демир селеме, копье болгаш оон-даа өске чепсек-херекселдери чыткан. Тулчуушкуннарга онза шылгараан дайынчыларын скифтер колдуунда шак ынчаар хөөржүдүп турган.

Эртемденнер ону тывылган эң чугула күүлдерге хамаарыштырып турар. Скифтер Лунайның ариктеринге чедир дайылдажып чедип кээп турганын ол хөөр херечилеп турар.

Одесса

СЭТА-ның көөр.

Телевидение

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.

9.05—Өөнүг телекөргүзүг. Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: 1. **«Киргизиниң мурнуу үүгүн тавартыы».** 2. **«Балыкчылар».** 3. **«Чагылар».**

10.20—В. Овчинников. **«Симфония оркестрнинге алдыгы сюита».**

10.45—Өөнүг телекөргүзүг. **«Оолдар, бурувгаар!».**

11.50—Медээлер.

12.00—Өөнүг телекөргүзүг. **«Делегейниң улустарының уран чогаалдылгазы».**

12.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Бистиң үениң маадыры». «Максим Максимыч». «Таманьь».**

13.50—Өөнүг телекөргүзүг. **«Бистиң өөнүктеривистин цириги».** Эстрада-цирк программазы. (ГДР).

КЫЗЫЛДАН

14.40—**«Танцының тыптыры».** Эртем-нептереллиг е л и г фильм.

МОСКВАДАН

15.40—**«Кончаа делегейинде». «Үлетүрде шивишкиннээшкин».** Дамчыдылганы Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев чорудар.

16.10—Өөнүг телекөргүзүг. Москваның оперетта театрының артистериниң кежээзи.

17.30—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.

18.20—**«Техниканы— аныяктарга».** Кыска фильм.

18.40—**«Ол хүннериниң алдары өөпес».** Дамчыдылга.

19.10—**«Неделяда болуушкунларның тайылбыры».**

19.25—Чарлалдар, реклама.

19.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Бистиң өөнүктеривистин цириги».** Эстрада-цирк программазы. (ГДР).

МОСКВАДАН

20.20—Өөнүг телекөргүзүг. **«Оюн баштак-биле».** Хенэиг көргүзүглер телетеатры.

21.20—**«Кончаа делегейинде». «Үлетүрде шивишкиннээшкин».** Дамчыдылганы Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев эрттирер.

21.40—Өөнүг телекөргүзүг. Москваның оперетта театрының артистериниң кежээзи.

23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

КИНО

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Аас-кежиктиг болуруң күзезиңзе»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Клиочыынды 9.00, «Россия империязының дужулгези»** (2 серия) 10.30, 15.15, **«Полицейжи чурттап чораан иргии»** 13.20, 18.05, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Есения»** (2 серия) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Долгандыгыр»** 15.00, 18.20, **«Сахина Махатов»** 16.40, 20.10 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Сашниковтуң чери»** 18.00, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Новосибирскиниң совет кооператив садыг институду 5 айлыг заочное белеткел курузунга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар. Кичээлдиң эгелээри 1975 чылдың февральның 1. Аңаа эки өөренген дыңнакчыларны кооперация организацияларының сумелээнин ёзугаар немелде очное белеткел кылыры-биле июль айда Новосибирск хоорайже чалаар.

Ол курска өөренирин күзээнер Новосибирск хоорайда Курбанкының Ленин салбырының № 660101 счёдунче 15 (он беш) рубльди шилчидеп эргежок чугула. Аңаа шилчиткен дугайында квитанцияны билдириишкин-биле кады: **630087, Новосибирск хоорай, 87, К. Маркс проспектизи, 26-гы бажың,** белеткел курузу—деп, адресте чорудар.

Бо дугайында айтырыгларны Тыва респотребсоюзтуң кадрлар киллизиниде, азы 27-24 дугаарлыг телефон дамчыштыр билип ап болур.

РЕСПОТРЕБСОЮЗ.

Кызылдың уран чүүл училищезин 1974-75 өредилге чылында дараазында салбырларның белеткел курузунга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур: үрер хөгжүмнүг (кларнет, гобой, саксафон, труба, флейта, фагот, туба), хореографияның, улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, дошпулуур, ыгыл, чанзы, чадаган, бызаанчы), вокалдың.

Училищениң директорунуң адынга билдириишкиниге дараазында документилерни кожар: билиниң дугайында аттестады (бодун); төрүттүнген дугайында хереченлеп азы паспортун боду эккээр, намдары, ажылдап азы өөренип турган черинден шыгылга, 3×4 хемчеглиг үш фото-чурук, шериг билетин база учётта турар бижиин боду эккээр.

Киреринин экзаменнери тускай эртемнинин аайы-биле (дыңнаары, сактып алыры, ритм) хынаар.

Тыва уруглар, оолдарны күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 2, ийиги каът. Тел. 29-26, 25-79.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторуун 24-63, редакторуун ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниин 37-13, культура киллизиниин 23-54, көдээ ажылагый киллизиниин 21-47, үлетүр киллизиниин 22-64, чагаа киллизиниин 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 87.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00220